

Architektura počítačů

Instrukce a návrh instrukční sady

Lubomír Bulej
KDSS MFF UK

Pro připomenutí: počítač je (jen) stroj

Vykonává program

- Posloupnost instrukcí uložených v paměti.
- Vykoná instrukci a posune se na “následující”.
 - “Neví” co dělá, “nechápe” smysl programu.

Instrukce jsou velmi jednoduché

- Vesměs operace s čísly.

Vše je zakódováno do čísel

- Nejen vstupní a výstupní data...
 - Text, obrázky, hudba, 3D scéna, ...
- ... ale také vykonávaný program!

Jaké instrukce potřebujeme?

*It is easy to see by formal-logical methods that **there exist certain [instruction sets] that are in abstract adequate to control and cause the execution of any sequence of operations...***

... The really decisive considerations from the present point of view, in electing an [instruction set], are more of a practical nature: simplicity of the equipment demanded by the [instruction set], and the clarity of its application to the actually important problems together with the speed of its handling of those problems.

– Burks, Goldstine, and von Neumann, 1947

Aritmetické operace

Sčítání (dvou “proměnných”)

- Nejzákladnější ze základních operací.

add a, b, c # a = b + c

- Sečte “proměnné” **b** a **c** a uloží výsledek do **a**.
- Pracuje se vždy se třemi operandy.
 - Pravidelnost (regularita) zjednodušuje návrh!

Sčítání tří (čtyř) proměnných

- Vyžaduje dvě (tři) operace

add a, b, c # a = b + c

add a, a, d # a = b + c + d

add a, a, e # a = b + c + d + e

Přiřazovací příkazy (1)

Jednoduché výrazy

`a := b + c;`

`d := a - e;`

Překlad do assembleru

`add a, b, c` `# a = b + c`

`sub d, a, e` `# d = a - e`

Přiřazovací příkazy (2)

Složitější výrazy

$f := (g + h) - (i + j);$

- Překladač musí příkaz rozložit na více operací.

Překlad do assembleru

add t0, g, h # t0 = g + h

add t1, i, j # t1 = i + k

sub f, t0, t1 # f = t0 - t1

- Programátor pracuje pouze s proměnnými.
- Překladač určuje kam uložit mezivýsledky.

Operandy

Instrukce pracují pouze s *registry*

- Omezený počet paměťových míst v hardware dostupných programátorovi.
 - 32 v případě architektury MIPS.
 - Více než 16-32 není nutně lepší. Proč?
 - **Menší často znamená rychlejší!**
- Velikost registru je rovněž omezená.
 - 32 bitů (slovo) v případě 32-bitové architektury MIPS.

Výkon závisí na efektivním využití registrů

- Překladač určuje, v jakých registrech budou uloženy hodnoty používané v různých fázích běhu programu.

Označení registrů architektury MIPS

Číslo v instrukčním kódu

- 5 bitů pro označení registrů 0 – 31.

Symbolická jména v assembleru

- Odráží typický způsob použití registru.
- \$r0 (\$zero) a \$r31 (\$ra) jsou speciální.

Jméno	Číslo	Použití	Jméno	Číslo	Použití
\$zero	0	Konstantní hodnota 0.	\$t8 – \$t9	24 – 25	Další mezivýsledky.
\$at	1	Rezervováno pro assembler.	\$k0 – \$k1	26 – 27	Rezervováno pro jádro OS.
\$v0 – \$v1	2 – 3	Hodnoty výsledků v výrazů.	\$gp	28	Global pointer.
\$a0 – \$a3	4 – 7	Argumenty funkcí.	\$sp	29	Stack pointer.
\$t0 – \$t7	8 – 15	Registry pro mezivýsledky.	\$fp / \$s8	30	Frame pointer.
\$s0 – \$s7	16 – 23	Uschovávané registry.	\$ra	31	Návratová adresa.

Použití registrů při překladu

Složitější výraz

$$f := (g + h) - (i + j);$$

Kód v assembleru MIPS

- Překladač přiřadil hodnoty **f**, **g**, **h**, **i** a **j** do registrů **\$s0**, **\$s1**, **\$s2**, **\$s3** a **\$s4**.

add	\$t0,	\$s1,	\$s2	# \$t0 = g + h
add	\$t1,	\$s3,	\$s4	# \$t1 = i + k
sub	\$s0,	\$t0,	\$t1	# f = \$t0 - \$t1

Paměťové operandy

Všechno je uloženo v paměti

- Proměnné a datové struktury obsahují typicky více prvků než je k dispozici registrů.
 - V registrech může být jen malé množství dat.

Aritmetické operace pracují pouze s registry

- Pro přesuny dat mezi pamětí a registry jsou potřeba *instrukce přenos dat*.
 - Instrukce musí poskytnout *adresu* v paměti.
- Paměť je 1-rozměrné pole bajtů.
 - Adresa slouží jako index (s počátkem v 0).
 - 32-bitové adresy slov musí být zarovnané na 4 bajty.

Instrukce pro přenos dat

Load/store word

- **lw \$rd, imm16 (\$rs)**
 $R[rd] = M[R[rs] + \text{signext32}(\text{imm16})]$
- **sw \$rt, imm16 (\$rs)**
 $M[R[rs] + \text{signext32}(\text{imm16})] = R[rt]$

Load/store byte

- **lb \$rd, imm16 (\$rs)**
 $R[rd] = \text{signext32}(M[R[rs] + \text{signext32}(\text{imm16})][7:0])$
- **lbu \$rd, imm16 (\$rs)**
 $R[rd] = \text{zeroext32}(M[R[rs] + \text{signext32}(\text{imm16})][7:0])$
- **sb \$rt, imm16 (\$rs)**
 $M[R[rs] + \text{signext32}(\text{imm16})][7:0] = R[rt][7:0]$

1 adresovací režim:
Bázová adrese v
registru, celočíselný
offset v instrukci.

Použití paměťových operandů

Fragment programu

```
var A : array [0 .. 99] of Integer;  
g := h + A[8];
```

Kód v assembleru MIPS

- Proměnné **g** a **h** přiřazeny do **\$s1** a **\$s2**.
- Bázová (počáteční) adrese pole **A** je v **\$s3**.
- Offset prvku **A[8]** je $8 \times \text{SizeOf}(\text{Integer})$


```
lw $t0, 32 ($s3)      # $t0 = A[8]  
add $s1, $s2, $t0     # g = h + A[8]
```

Použití instrukcí load a store

Fragment programu

- Jednoduché přiřazení, dva paměťové operandy.

```
var A : array [0 .. 99] of Integer;  
A[12] := h + A[8];
```

Kód v assembleru MIPS

- Proměnná **h** přiřazena do **\$s2**.
- Bázová adresa pole **A** je v **\$s3**.

```
lw $t0, 32 ($s3)      # $t0 = A[8]  
add $t0, $s2, $t0      # $t0 = h + A[8]  
sw $t0, 48 ($s3)      # A[12] = h + A[8]
```

Konstanty a přímé operandy

Cíl: vyhnout se čtení běžných konstant z paměti

- Zvyšování/snižování řídicí proměnné cyklu nebo indexu, inicializace součtů a součinů...
 - Běžné hodnoty: 0, 1, -1, 2, ... (velikosti struktur)
 - Časté operace musí být rychlé!

Přímé operandy

- **addi \$rd, \$rs, imm16**
add immediate, $R[rd] = R[rs] + \text{signext32}(\text{imm16})$
- **li \$rd, imm32**
load immediate, $R[rd] = \text{imm32}$

Nula je speciální, “zadrátovaná” v \$r0

- **move \$rd, \$rs = add \$rd, \$rs, \$r0**
 $R[rd] = R[rs]$

Logické operace

Operace s bity a bitovými poli v rámci slov

- Izolace, nastavování a nulování bitů.

Bitové operace

- **and/or/xor/nor \$rd, \$rs, \$rt**
 - `not $rd, $rs = nor $rd, $rs, $rs/$r0`
- **andi/ori/xori \$rd, \$rs, imm16**
`R[rd] = R[rs] and/or/xor zeroext32 (imm16)`

Operace posunu

- **sll/slr \$rd, \$rs, shamt**
shift logical left/right, `R[rd] = R[rs] << / >> shamt`
- **sra \$rd, \$rs, shamt**
shift arithmetic right, `R[rd] = R[rs] >>> shamt`

Použití logických operací

Fragment programu

```
shamt := (insn and $000007C0) shr 6;
```

Kód v assembleru MIPS

- Proměnné **shamt**, **insn** přiřazeny do **\$s1**, **\$s2**.

```
andi $t0, $s2, 0x7C0      # $t0 = insn & 0x7C0  
srl $s1, $t0, 6           # shamt = $t0 >> 6
```


Instrukce pro podporu rozhodování (1)

Odlišují počítač od kalkulatoru

- Umožňují výběr instrukcí, které budou vykonány v závislosti na vstupech a mezivýsledcích.
 - Řídící příkazy v programovacích jazycích.

Větvení / Podmíněné skoky

- **beq \$rd, \$rs, addr**
branch if eq, if $R[rs] == R[rt]$ then $PC = addr$ else $PC = PC + 4$
- **bne \$rd, \$rs, addr**
branch not eq, if $R[rs] \neq R[rt]$ then $PC = addr$ else $PC = PC + 4$

Nepodmíněné skoky

- **j addr**
jump, $PC = addr$

Adresa
následující
instrukce

Překlad příkazů *if-then-else*

Fragment programu

```
if (i = j) then
    f := g + h;
else
    f := g - h;
```

- Proměnné **f**, **g**, **h**, **i** a **j** přiřazeny do registrů **\$s0**, **\$s1**, **\$s2**, **\$s3** a **\$s4**.

Kód v assembleru MIPS

```
bne $s3, $s4, Else
add $s0, $s1, $s2
j End
```

Else:

```
sub $s0, $s1, $s2
```

End:

...

(i <> j) \Rightarrow PC = **Else**

f = g + h

PC = **End**

f = g - h

Překlad *while* cyklu

Fragment programu

```
while (save [i] = k) do  
    i := i + 1;
```

Kód v assembleru MIPS

- Proměnné **i**, **k** přiřazeny do **\$s3**, **\$s5**; báze adresa pole **save** je v **\$s6**.

Loop:

sll \$t1, \$s3, 2	# \$t1 = i × 4
add \$t1, \$t1, \$s6	# \$t1 = @save[i]
lw \$t0, 0 (\$t1)	# \$t0 = save[i]
bne \$t0, \$s5, End	# (save[i] <> k) ⇒ PC = End
addi \$s3, \$s3, 1	# i = i + 1
j Loop	# PC = Loop

End:

Instrukce pro podporu rozhodování (2)

Set on less than

- Umožňuje testovat všechny vztahy (v kombinaci s instrukcemi *beq/bne*)

Znaménková varianta

- **slt \$rd, \$rs, \$rt**
if $R[rs] <_s R[rt]$ then $R[rd] = 1$ else $R[rd] = 0$
- **slti \$rd, \$rs, imm16**
if $R[rs] <_s \text{signext32}(imm16)$ then $R[rd] = 1$ else $R[rd] = 0$

Bez-znaménková varianta

- **sltu \$rd, \$rs, \$rt**
if $R[rs] <_u R[rt]$ then $R[rd] = 1$ else $R[rd] = 0$
- **sltiu \$rd, \$rs, imm16**
if $R[rs] <_u \text{zeroext32}(imm16)$ then $R[rd] = 1$ else $R[rd] = 0$

Překlad cyklu *repeat-until* a *do-while*

Fragment programu

```
i := 0;  
repeat  
    i := i + 1;  
until i >= k;
```

Kód v assembleru MIPS

- Proměnné **i** a **k** přiřazeny do registrů **\$s3**, a **\$s5**.

```
move $s3, $zero           # i = 0
```

Loop:

```
addi $s3, $s3, 1          # i = i + 1  
slt  $t0, $s3, $s5        # $t0 = (i < k)  
bne  $t0, $zero, Loop    # ($t0 <> 0) ⇒ PC = Loop
```

End:

Překlad *for* cyklu (1)

Fragment programu

```
var
    a : array [0 .. 4] of Integer;
    s, i : integer;
begin
    s := 0;
    for i := 0 to 4 do begin
        s := s + a[i];
    end;
end.
```

Překlad *for* cyklu (2)

Kód v assembleru MIPS

```
move $s2, $zero
```

```
# s = 0
```

```
move $s1, $zero
```

```
# i = 0
```

```
j Condition
```

```
# PC = Condition
```

Body:

```
sll $t0, $s1, 2
```

```
# $t0 =  $i \times 4$ 
```

```
add $t0, $t0, $s0
```

```
# $t0 = @a[i]
```

```
lw $t1, 0 ($t0)
```

```
# $t1 = a[i]
```

```
add $s2, $s2, $t1
```

```
# s = s + a[i]
```

```
addi $s1, $s1, 1
```

```
# i = i + 1
```

Condition:

```
slti $t2, $s1, 5
```

```
# $t2 = (i < 5)
```

```
bne $t2, $zero, Body
```

```
# ($t2 <> 0)  $\Rightarrow$  PC = Body
```

End:

Podpora pro procedury/funkce (1)

Základní nástroj pro strukturování programů

- Volání odkudkoliv se vstupními parametry.
- Návrat do místa volání s návratovou hodnotou.
- Jedna z cest k abstrakci a znovupoužitelnosti kódu.

Základní kroky při vykonání procedury/funkce

- Uložení parametrů na místo dostupné rutině.
- Předání řízení do kódu rutiny.
- Alokace paměti nutné pro vykonání úkolu.
- Provedení požadovaného úkolu.
- Uložení výsledků na místo dostupné volajícímu.
- Návrat do místa volání.

Podpora pro procedury/funkce (2)

Volání podprogramu

- **jal addr**

jump and link, $\$ra = R[31] = PC + 4$; $PC = addr$

- **jalr \$rs**

jump and link register, $\$ra = R[31] = PC + 4$; $PC = R[rs]$

Adresa
následující
instrukce

Nepřímé skoky / návrat z podprogramu

- **jr \$rs**

jump register, $PC = R[rs]$

Registry používané při volání rutin

- První 4 argumenty předávané v $\$a0 - \$a3$
- Návratová hodnota vracena v $\$v0 - \$v1$
- Návratové adrese předávaná v $\$ra (\$r31)$

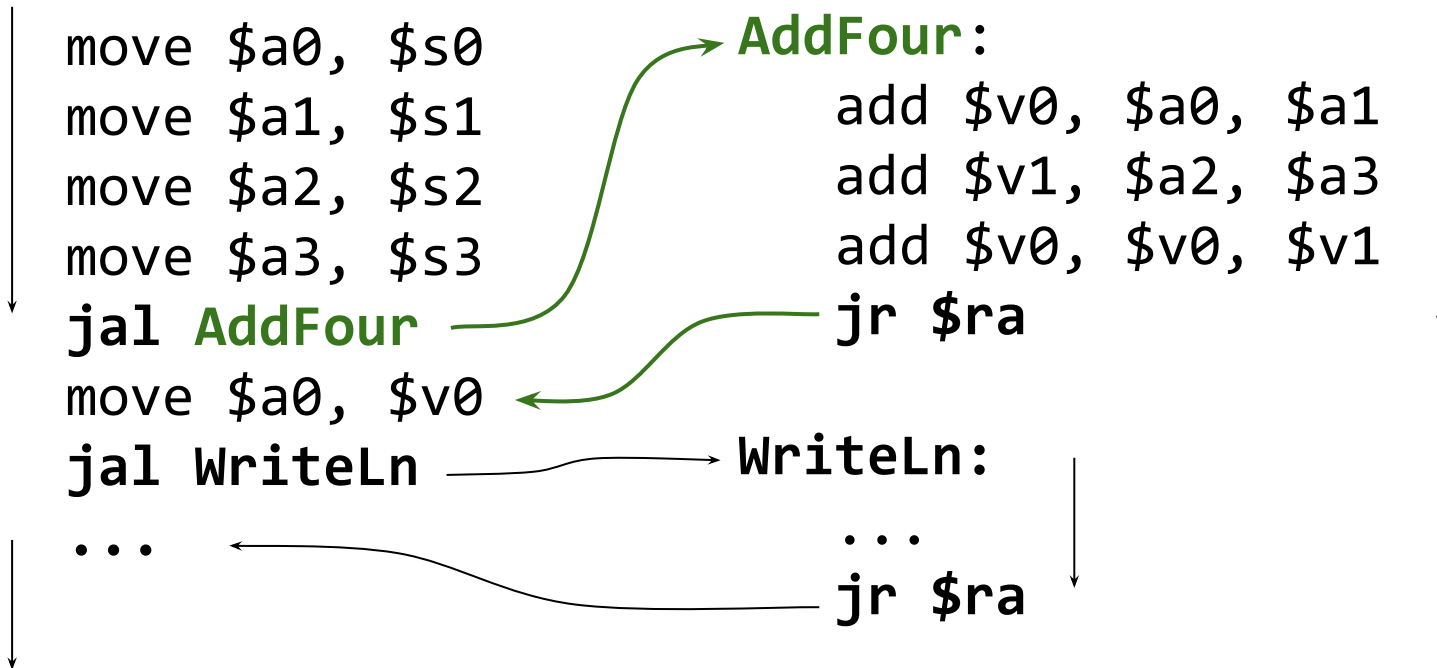
Jednoduché volání funkce

Fragment programu

```
WriteLn (AddFour (a, b, c, d));
```

Kód v assembleru MIPS

- Proměnné **a**, **b**, **c** a **d** přiřazeny do **\$s0**, **\$s1**, **\$s2** a **\$s3**.

Podpora pro procedurey/funkce (3)

Ukládání obsahu registrů do paměti

- Po návratu z funkce volající očekává v registrech hodnoty, které tam uložil.
- Rutina pracuje s více hodnotami než kolik má k dispozici registrů.

Předávání argumentů přes paměť

- Rutina může mít více než 4 parametry.

Vracení hodnot přes paměť

- Návratová hodnota může být struktura.

Alokace paměti pro lokální proměnné

- Řídící proměnné cyklů, mezivýsledky, ...

Alokace prostoru pro lokální data

V paměti, ale kde?

- Místo nemůže být pevné, protože rutina může být volána z více míst.
 - V důsledku přímé nebo nepřímé (tranzitivní) rekurze.
 - Rutina může být volána z více vláken.

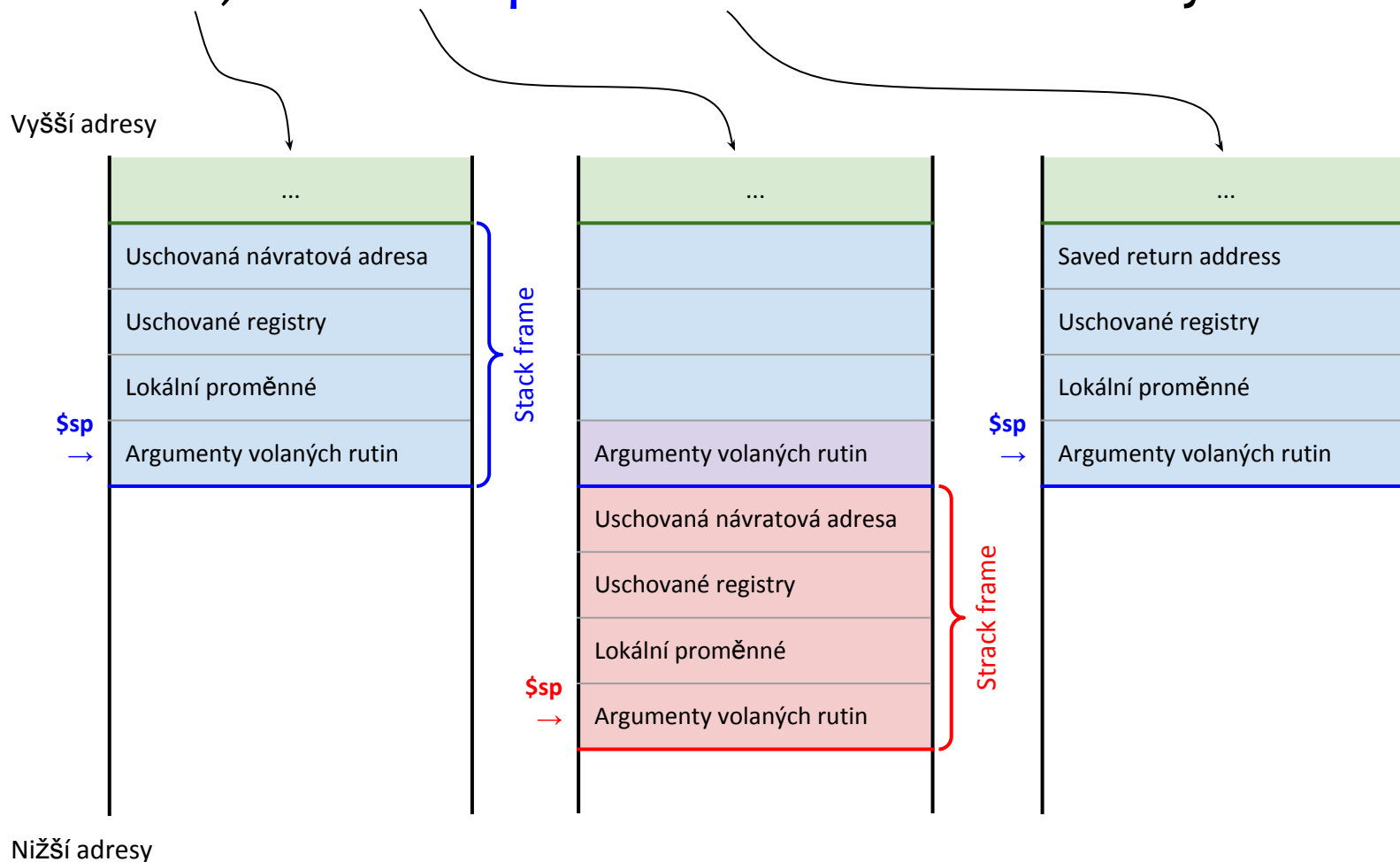
Zásobníková datová struktura (Last In First Out)

- Ukazatel na vrchol zásobníku (stack pointer)
 - Adresa posledního použitého místa v paměti.
- Operace *push* a *pop*
 - Snížit/zvýšit stack pointer, uložit/přečíst hodnotu
- Přístup k datům relativně vůči stack pointeru.
- Umožňuje vnořovat volání rutin.

Alokace místa na zásobníku

Obsah zásobníku a registrů

- Před, během a po návratu z volání rutiny

Volání funkce s použitím zásobníku

Fragment programu

```
s := AddTwo (1, 2);
```

Kód v assembleru MIPS

- Pozn.: Argumenty by normálně byly pouze v registrech.

```
addi $sp, $sp, -40    # Alokace místa na zásobníku (včetně  
...                  # místa pro argumenty všech funkcí)  
li $a1, 2  
sw $a1, 4 ($sp)       # Uložit 2. argument na zásobník  
li $a0, 1  
sw $a0, 0 ($sp)       # Uložit 1. argument na zásobník  
jal AddTwo            # Volání rutiny (jump and link)  
...  
addi $sp, $sp, 40     # Uvolnění místa na zásobníku
```

Funkce pracující se zásobníkem (1)

Kód funkce AddTwo() v assembleru MIPS

- Pozn.: ukládat \$ra (\$s0, \$s1) není striktně nutné.
- Pozn.: argumenty načteny ze stack frame volajícího.

AddTwo:

<code>addi \$sp, \$sp, -12</code>	# Alokace místa na zásobníku
<code>sw \$ra, 8 (\$sp)</code>	# Uschování návratové adresy
<code>sw \$s1, 4 (\$sp)</code>	# Uschování registru \$s1
<code>sw \$s0, 0 (\$sp)</code>	# Uschování registru \$s0
<code>lw \$s0, 12 (\$sp)</code>	# Načtení 1. argumentu ze zásobníku
<code>lw \$s1, 16 (\$sp)</code>	# Načtení 2. argumentu ze zásobníku
<code>add \$v0, \$s0, \$s1</code>	# Výpočet návratové hodnoty

... pokračování

Funkce pracující se zásobníkem (2)

Kód funkce AddTwo() v assembleru MIPS

... pokračování

<code>lw \$s0, 0 (\$sp)</code>	<code># Obnovit registr \$s0</code>
<code>lw \$s1, 4 (\$sp)</code>	<code># Obnovit registr \$s1</code>
<code>lw \$ra, 8 (\$sp)</code>	<code># Obnovit návratovou adresu</code>
<code>addi \$sp, \$sp, 12</code>	<code># Uvolnění místa na zásobníku</code>
<code>jr \$ra</code>	<code># Návrat do místa volání</code>

Srovnání se procesory s HW podporu zásobníku

- Stack frame (aktivační záznam) každé funkce je alokován najednou, `$sp` se již po alokaci nemění.
 - Není vytvářen inkrementálně pomocí instrukcí *push*.
- Prostor pro argumenty všech volaných funkcí je součástí aktivačního záznamu → `$sp` se (v rámci funkce) nemění.

Instrukční sada MIPS (1)

Konstantní délka (32 bitů)

- Registrové instrukce (r-type)
 - Aritmetické a logické operace, nepřímé skoky (na adresu v registru)
- Instrukce s přímým operandem (i-type)
 - Aritmetické a logické operace, podmíněné skoky, přenos dat.
- Instrukce přímého skoku (j-type)
 - Nepodmíněné skoky na absolutní adresu.

r-type	op (6)	rs (5)	rt (5)	rd (5)	shamt (5)	funct (6)
i-type	op (6)	rs (5)	rt (5)	signed immediate (16)		
j-type	op (6)	target (26)				

op = operation code, **rs** = source register, **rt** = source register/target register/branch condition
rd = destination register, **shamt** = shift amount, **funct** = ALU function

Instrukční sada MIPS (2)

Dobrý návrh vyžaduje dobré kompromisy!

- Rozumný počet formátů instrukcí
 - Usnadňuje dekódování a vykonávání instrukcí.
 - Nesmí příliš omezovat sílu instrukční sady.
- Rozumný počet a velikost registrů
 - Rychlé provádění běžných operací s daty v registrech.
 - Čtení z registrů a zápis do registrů nesmí být pomalý.
- Optimalizováno pro stroje
 - Strojový kód bude primárně “psát” stroj, ne člověk.
 - Jednoduché ortogonální operace usnadňují návrh překladače.